

‘Een geraffineerde tragedie over schuld en boete.’ - *NRC Handelsblad*

Juan Gabriel Vásquez

DE INFORMANTEN

POCKET**SIGNA**TUUR

Over het boek

Een fascinerende, gelaagde roman over een vader en een zoon, geheimen en leugens, verraad en de zoektocht naar bevrijding in een cynische wereld.

Bij het verschijnen van zijn eerste boek ontpopt de vader van journalist Gabriel Santoro zich als zijn grootste criticus. Het thema lijkt onschuldig: het leven van een Duitse vrouw die kort voor de Tweede Wereldoorlog naar Colombia emigreerde. Maar de vader van Gabriel voelt zich verraden door het boek van zijn zoon. Blijkbaar bevat het meer dan Gabriel zelf beseft. Langzamerhand begint hij te ontdekken wat dat is. Terwijl hij tot de kern van zijn vaders leven doordringt, stuit hij op nieuwe feiten: hoe de oorlog aan de andere kant van de oceaan het leven van de Colombianen binnendrong, en hoe de gebeurtenissen in de jaren veertig in Europa hele families in Colombia verscheurden, levens verwoestten en de toekomst verruïneerden.

De pers over de auteur/het boek

‘De opzet is postmodern, maar wordt bij Vasquez nooit geforceerd of zelfs opvallend. Met vanzelfsprekend meesterschap ontvouwt hij, episode na episode, de raadsels van het verleden.’ – *NRC Handelsblad*

‘Dit is literatuur in zijn zuiverste vorm; het is maar zelden dat er boeken worden geschreven waarin wijze levenslessen op zulk niveau worden aangereikt dat ze onherroepelijk tot introspectie leiden. En dan ook nog in een evenwichtige stijl, die in de vertaling ijzersterk overeind is gebleven.’ – Nu.nl

‘Spannend, intelligent en in een vlekkeloze, vloeiende stijl geschreven.’ – *VPRO gids*

‘In de verwarring van zulke vragen laat Vázquez ons achter. Dat is wat grote literatuur doet.’ – *Het Parool*

‘Wat Vasquez tot een succesvolle auteur maakt, is dat hij de draad van de verteltraditie weer oppikt en ondanks zijn jonge jaren overtuigend voortzet.’ – *Trouw*

‘Toont op voortreffelijke en angstaanjagende wijze aan hoe het heden het verleden najaagt. Een aangrijpende opvoering van een van de minder bekende bedrijven uit het drama van de nazi-oorlog.’ – John Banville

‘Wat Vázquez ons met grote vaardigheid toont is het scheurgebied van menselijk handelen en bewustzijn waarin onze eigen capaciteit om fouten te maken, de ander te verraden en dingen te verbergen, tot een kettingreactie leidt die ons veroordeelt tot een vreugdeloze wereld.’ – Carlos Fuentes

Over de auteur

Juan Gabriel Vázquez (1973) woont momenteel in Barcelona, maar is geboren in Bogotá, Colombia. Hij studeerde enkele jaren aan de Sorbonne in Parijs. Inmiddels heeft hij drie romans en een verhalenbundel op zijn naam staan. Zijn werk wordt vergeleken met dat van Mario Vargas Llosa en Philip Roth.

Van dezelfde auteur

De geheime geschiedenis van Costaguana

Wilt u op de hoogte worden gehouden van de romans en literaire thrillers van uitgeverij Signatuur? Meldt u zich dan aan voor de literaire nieuwsbrief via onze website www.uitgeverijsignatuur.nl

Colofon

© Juan Gabriel Vásquez, 2004
2004, Santillana Ediciones Generales, S.L., Madrid
Oorspronkelijke titel: Los informantes
Vertaald uit het Spaans door Brigitte Coopmans
© 2008 uitgeverij Signatuur, Utrecht en Brigitte
Coopmans
Alle rechten voorbehouden.

Omslagontwerp: Wil Immink Design
Omslagfoto: Imagestore/Magnum
Typografie: Pre Press B.V., Zeist

ISBN pocket 978 90 567 2417 7
ISBN e-book 978 90 449 6228 4
NUR 302

De vertaling van dit boek is mede tot stand gekomen met behulp van subsidie van Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas del Ministerio de Cultura de España.

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs van de stichting Fonds voor de Letteren.

Juan Gabriel Vásquez

De informanten

Vertaald door Brigitte Coopmans

SIGNATUUR

2011

Voor Francis Laurenty (1924-2003)

Nooit zult gij de vergrijpen uitwissen die ge daar begaan hebt!
Daarvoor zult ge geen woorden genoeg hebben!
Demosthenes, *Kransrede*

Wie wenst het woord?
Wie wil het verleden aanklagen?
Wie wil zich borg stellen voor de toekomst?
Demosthenes, *Kransrede*

Inhoud

- I Het gebrekkige leven 9
- II Het tweede leven 43
- III Het leven volgens Sara Guterman 97
- IV Het leven als erfenis 155
- Naschrift uit 1995 223

I

HET GEBREKKIGE LEVEN

De ochtend van 7 april 1991, toen mijn vader me belde om me voor het eerst uit te nodigen in zijn appartement in de wijk Chapinero, had het in Bogotá zo hard geregend dat de berg-riviertjes van de Cerros Orientales buiten hun oevers traden. Het water kwam in enorme hoeveelheden naar beneden en sleurde takken en aarde mee; riolen raakten verstopt, de smalste straatjes kwamen blank te staan en kleine auto's werden door de sterke stroming van de grond getild; een taxichauffeuse werd door het water verrast en vond de dood omdat ze onder onduidelijke omstandigheden bekneld was geraakt onder het chassis van haar eigen taxi. Mijn vaders telefoontje was op zijn minst opzienbarend, maar die dag kwam het me ronduit onheilspellend voor, niet alleen omdat mijn vader al sinds lange tijd geen bezoek meer ontving, maar ook omdat de aanblik van de stad die aan alle kanten door het water werd bedreigd, van stilstaande files, kapotte stoplichten, vastgelopen ambulances en noodsituaties waarbij geen hulp kon worden geboden, hem er onder normale omstandigheden wel van overtuigd zou hebben dat het niet verstandig was om op visite te gaan en bijna roekeloos om iemand op visite te vragen. Het beeld van de stad in totale ontredde dring doordrong me van de ernst van de situatie; ik vermoedde dat de uitnodiging geen beleefdheidskwestie was en kwam tot een voorlopige conclusie: we gingen over boeken praten. Niet over zomaar een boek, uiteraard, we zouden praten over het enige boek dat ik tot dan toe had uitgebracht, een reportage met de titel van een televisiedocumentaire – *Een leven in ballingschap* – dat vertelde, of althans een poging daartoe deed, over het leven van Sara Guterman, dochter uit een joodse familie en huisvriendin van ons sinds haar aankomst in Colombia in de jaren dertig. Het boek had bij zijn verschijning in 1988 enige bekendheid genoten, niet vanwege het onderwerp of de betwistbare kwaliteit, maar omdat mijn vader, professor

in de retorica die zich altijd verre van elke vorm van journalistiek had gehouden, lezer van klassieke werken die nota bene zijn neus ophaalde voor literatuurbesprekingen in de pers, in het *Magazín Dominical* een recensie had gepubliceerd waarin hij het, met iets wat raakte aan venijn, tot de grond toe had afgebroken. Men zal dan ook begrijpen dat ik, toen mijn vader later ons huis onder de prijs had verkocht en de stek voor zijn zogenaamde vrijgezellenbestaan had betrokken, niet verbaasd was van een derde te moeten vernemen dat hij was verhuisd, ofschoon het Sara Guterman was – dat wil zeggen: de meest nabije derde in mijn leven – die me hiervan op de hoogte had gebracht.

Het was die namiddag dat ik hem uiteindelijk zag dus alleszins logisch te denken dat hij me daarover wilde spreken, dat hij drie jaar na dato dat kleine, huiselijke, jawel, maar daardoor nog niet minder pijnlijke verraad zou rechtzetten. Maar er gebeurde heel wat anders. Vanuit zijn autoritaire gele leunstoel, zappend met de eenzame duim van zijn verminkte hand, met een geur van ongewassen lakens om zich heen en een ademhaling als een papieren vlieger, vertelde die angstige, oud geworden man, op de toon die hij zijn leven lang had gebezigd als hij weer eens een anekdote over Demosthenes of Gaitán aanhaalde, dat hij sinds drie weken bij een arts in de San Pedro Claver-kliniek liep en dat bij onderzoek van zijn zevenenzestig jaar oude lichaam aan het licht was gekomen dat hij, in deze volgorde, een onbelangrijke vorm van diabetes had en een verstopte slagader – de linker anterior descendens – en dat hij onmiddellijk geopereerd moest worden. Hij wist nu hoe dicht hij bij het einde van zijn bestaan was geweest en wilde dat ik dat ook wist. ‘Ik ben alles wat je hebt,’ zei hij. ‘Ik ben alles wat je nog rest. Je moeder ligt al vijftien jaar begraven. Ik had je ook níet kunnen bellen, maar ik heb het toch gedaan. Weet je waarom? Omdat je na mij alleen bent. Omdat ik, als jij een trapezewerker was, je enige vangnet zou zijn.’ Nu er voldoende tijd is verstreken sinds de dood van mijn vader en ik eindelijk heb besloten mijn hoofd, mijn bureau, mijn documenten en mijn aantekeningen op orde te brengen om dit verslag te schrijven, lijkt het me logisch om als volgt te beginnen: door terug te gaan naar de dag waarop hij me belde, in het hart van de strengste winter van mijn volwassen

leven; niet om de verwijdering die we tussen ons hadden laten ontstaan te stoppen, maar om zich minder eenzaam te voelen wanneer ze met een elektrische zaag zijn borstkas zouden openzagen en een ader uit zijn rechterbeen aan zijn zieke hart zouden naaien.

De zaak was aan het rollen gebracht door een routineonderzoek. De arts, een man met een sopraanstem en het lijf van een jockey, had tegen mijn vader gezegd dat een lichte vorm van diabetes op zijn leeftijd niet echt uitzonderlijk noch al te zorgwekkend was: het betrof slechts een voorspelbare schommeling in de waarden en er zouden geen insuline-injecties of anderzootige medicijnen aan te pas hoeven komen, maar hij moest regelmatig bewegen en een streng dieet volgen. En toen was, nadat hij een paar dagen netjes was gaan joggen, de pijn begonnen, een zachte druk op zijn maag, die eerder leek te wijzen op spijsverteringsproblemen. De arts gaf opdracht tot nieuw onderzoek, nog altijd algemeen maar wel grondiger, dat ondermeer een krachttest omvatte; gehuld in een lange onderbroek die als een paar slobkousen om zijn benen lubberde, begon mijn vader eerst te wandelen en vervolgens te draven over de synthetische loopband – die koude, zichzelf vernieuwende mat – en keerde daarna terug naar het piepkleine kleedhokje (waarin hij, zo vertelde hij me, een kortstondige aanval van claustrofobie had gekregen toen hij zich had willen uitrekken en voelde dat hij aan weerszijden met zijn ellebogen de wanden raakte). Hij had net zijn wollen broek aangetrokken en was de manchetten van zijn overhemd aan het dichtknopen met de bedoeling naar huis te gaan en af te wachten tot een assistente hem zou bellen voor de uitslag van het electrocardiogram, toen de arts op de deur klopte. Hij vond het heel vervelend, zei hij, maar wat hij op de eerste uitslagen had gezien, beviel hem niet; er moest meteen gekatheteriseerd worden om vast te stellen wat de risico's waren. De katherisatie werd inderdaad uitgevoerd, en de risico's werden (inderdaad) vastgesteld: er was sprake van een verstopte slagader.

‘Negenennegentig procent kans,’ zei mijn vader, ‘dat ik overmorgen een hartinfarct had gekregen.’

‘Waarom ben je niet meteen opgenomen?’

‘Omdat die man zag dat ik bloednerveus was, denk ik. Hij had liever dat ik naar huis ging. Hij gaf me wel zeer strenge instructies mee. Ik mocht me het hele weekend niet bewegen. Ik moest elke vorm van opwinding vermijden. Vooral geen seks. Dat zei hij, kun je nagaan.’

‘En wat zei jij?’

‘Dat hij zich daarover geen zorgen hoefde te maken, meer niet. Ik hoef hem toch niet mijn hele leven te gaan vertellen.’

Toen hij de spreekkamer verliet en in de drukke zesentwintigste straat een taxi nam, begon mijn vader nog maar net te beseffen dat hij ziek was. Hij zou in een ziekenhuis worden opgenomen terwijl hij geen enkel symptoom had dat erop wees hoe acuut zijn toestand was, geen andere lichamelijke klachten dan dat lichte pijntje boven in zijn maag, en dat allemaal door een hartkatheterisatie die alles aan het licht had gebracht. Het arrogante gemompel van de arts klonk nog na in zijn oor: ‘Als u drie dagen langer had gewacht met langskomen, konden we u hoogstwaarschijnlijk volgende week begraven.’ Het was vrijdag. De operatie stond gepland voor de daaropvolgende donderdag om zes uur ’s ochtends. ‘Ik heb de hele nacht liggen denken dat ik doodging,’ zei hij, ‘en toen heb ik je gebeld. Daar stond ik wel van te kijken, ja, maar ik sta er nu pas echt van te kijken dat je bent gekomen.’ Misschien overdreef hij: mijn vader wist dat niemand zijn mogelijke overlijden zo serieus zou nemen als zijn eigen zoon; en zo, denkend aan zijn dood, brachten we de zondagmiddag door. Ik maakte twee salades, controleerde of er water en sap in de koelkast stond en nam samen met hem de laatste belastingaangifte door. Hij had meer geld dan hij nodig had, wat niet wil zeggen dat hij veel had, maar dat hij weinig nodig had. Hij had alleen inkomsten van zijn pensioen van het hooggerechtshof, en zijn vermogen, dat wil zeggen, het luttele bedrag dat hij had gekregen voor het huis waar ik was opgegroeid en mijn moeder was gestorven, zat in depositocertificaten die hem genoeg opleverden om zijn huur en het meest ascetische leven dat ik ooit had gekend te bekostigen; een leven waarin, voor zover ik dat kan bevestigen, geen restaurants, concertbezoeken of andere min of meer kostbare vormen van vermaak voorkwamen. Ik zeg niet dat ik het geweten zou hebben als mijn vader eens een nacht heeft doorgebracht met

een betaalde minnares, maar wanneer een collega probeerde hem het huis uit te krijgen, hem mee uit eten wilde nemen met een willekeurige dame, weigerde mijn vader één keer en legde vervolgens de rest van de avond de telefoon van de haak. ‘De mensen die ik in dit leven moet kennen, ken ik al,’ zei hij dan tegen mij. ‘Ik heb verder niemand nodig.’ Een keer werd hij gevraagd door een in merken en patenten gespecialiseerde advocate die zo jong was dat ze zijn dochter had kunnen zijn, zo’n weinig belezen grietje met grote borsten dat onherroepelijk een keer nieuwsgierig wordt naar seks met oudere mannen. ‘En heb je nee gezegd?’ had ik hem destijds gevraagd. ‘Natuurlijk heb ik nee gezegd. Ik zei dat ik een politieke bijeenkomst had. “Van welke partij?” vroeg ze toen. “Van de onanistische partij,” zei ik. Ze is heel rustig naar huis gegaan, zonder me verder nog lastig te vallen. Ik weet niet of ze op tijd een woordenboek heeft gevonden, maar blijkbaar heeft ze besloten me met rust te laten, want ze heeft me nooit meer ergens voor gevraagd. Of wie weet, misschien loopt er inmiddels wel een aanklacht tegen me, hè? Ik zie het journaal al voor me: perverse professor valt jonge vrouw lastig met ingewikkelde Bijbelse woorden.’

Ik hield hem tot een uur of zes, zeven gezelschap en ging naar huis. De hele weg lang dacht ik na over wat er even daarvoor was gebeurd, over het eigenaardige keerpunt waarop je als zoon het huis van je vader leert kennen. Waren het twee kamers – de woonkamer en een slaapkamer – of was er nog ergens een werkruimte? Meer dan een boekenkast van wit triplex die nonchalant tegen de muur aan de zijde van de negenenveertigste straat stond, naast een raam met tralies waar nauwelijks licht doorheen kwam, had ik niet gezien. Waar stonden zijn boeken? Waar waren de erepenningen, de zilveren schalen waarmee anderen in de loop der jaren zijn carrière zo graag hadden willen onderscheiden? Waar werkte hij, waar las hij, waar luisterde hij naar die plaat – *Die Meistersinger von Nürnberg* – waarvan de hoes op het aanrecht slingerde? Het appartement leek zijn wortels te hebben in de jaren zeventig: oranjebruine vloerbedekking, een witte glasvezelstoel waarin ik wegzakte terwijl mijn vader de routekaart van zijn hartkatheterisatie in herinnering riep en voor mij beschreef (de smalle snelwegen, de secundaire wegen), een bedompte badkamer zonder ramen, slechts

verlicht door twee rechthoeken van doorzichtig plastic aan het plafond (waarvan er een kapot was; door het gat zag ik de laatste stuipen van twee tl-buizen die op het punt stonden door te branden). Er zaten restjes zeepschuim in de groene wasbak, de douche was donker en rook niet fris en aan het aluminium frame hingen twee pas gewassen onderbroeken. Had hij die zelf gewassen? Kwam er niemand om hem te helpen? Ik trok laden en kastdeurtjes met magneetsluiting open en vond aspirines, een doosje Alka Seltzer en een lang niet gebruikte scheerkwast die onder de roest zat. Op de toiletpot en de vloer zaten urine-druppels: stinkende, gele vlekken die op een versleten prostaat duiden. En op de stortbak lag, onder een doosje tissues, een exemplaar van mijn boek. Ik vroeg me natuurlijk af of dit misschien zijn manier was om te laten weten dat hij na al die jaren niet van mening veranderd was. ‘De journalistiek is goed voor de stoelgang,’ hoorde ik hem zeggen. ‘Heeft niemand je dat soms verteld op de academie?’

Bij thuiskomst belde ik nog wat rond, al was het inmiddels te laat om de operatie nog af te zeggen of second opinions in overweging te nemen, die bovendien via de telefoon en zonder ondersteunende documenten, onderzoeken en röntgenfoto’s tot stand zouden zijn gekomen. Een gesprek met Jorge Mor, cardioloog in de Shaio-kliniek en een middelbareschoolvriend van me, stelde me in elk geval niet erg gerust. Toen ik Jorge belde, bevestigde hij wat de arts van de San Pedro Claver-kliniek had gezegd: hij bevestigde de diagnose, de noodzaak om met spoed te opereren en het geluk dat de kwestie bij toeval aan het licht was gekomen, voordat het verstikte hart van mijn vader zou doen wat het van plan was en er ineens zomaar mee op zou houden. ‘Ga maar rustig slapen, kerel,’ zei Jorge. ‘Het is de eenvoudigste variant van een ingewikkelde operatie. Je hebt er niets aan om je tot donderdag druk te gaan lopen maken.’ ‘Maar wat kan er dan misgaan?’ vroeg ik door. ‘Alles, Gabriel, alles kan misgaan bij elke operatie ter wereld. Maar deze operatie moet worden uitgevoerd en ze is betrekkelijk eenvoudig. Moet ik langskomen om het uit te leggen?’ ‘Welnee,’ zei ik. ‘Ben je mal.’ Als ik op zijn voorstel was ingegaan, had ik misschien wel met Jorge zitten praten totdat het tijd was om te gaan slapen. We hadden over de operatie gesproken en ik was laat naar

bed gegaan, na een paar slaapmutsjes. Maar uiteindelijk lag ik al om tien uur in bed en ontdekte om drie uur 's nachts dat ik nog steeds wakker lag en banger was dan ik had gedacht.

Ik stapte uit bed, zocht naar de bult van mijn portemonnee in mijn broekzak en strooide de inhoud uit onder de lampenkap. Twee maanden voordat ik achttien zou worden, had mijn vader me een rechthoekig kaartje met een donkerblauwe en een witte kant gegeven, dat hem het recht verschafte om naast mijn moeder te worden begraven in Jardines de Paz – het logo van de begraafplaats stond erop, in letters als lelies –, en me gevraagd het op een veilige plek te bewaren. Zoals elke tiener kon ik op dat moment niets beters bedenken dan het in mijn portemonnee te stoppen. Het kaartje zag eruit als een rouwadvertentie en er zat een inmiddels afgesleten sticker op met daarop mijn vaders naam in getypte letters; het was daar al die tijd blijven zitten, tussen mijn identiteitsbewijs en mijn militaire pas. ‘Je weet maar nooit,’ had mijn vader gezegd toen hij het aan me gaf. ‘Vandaag of morgen gaat er ergens een bom af en ik wil dat je dan weet wat je met me moet doen.’ De tijd van bommen en aanslagen, tien hele jaren waarin we ons er continu van bewust waren dat 's avonds thuiskomen een kwestie van geluk was, lag nog ver voor ons; als er echt een bom was ontploft, had het bezit van dat kaartje me heus niet meer duidelijkheid gebracht of aanwijzingen gegeven over hoe je moest omgaan met de doden. Ik bedacht nu dat dat vergeelde, verformfaaide kaartje leek op de blanco kaartjes in een nieuwe portemonnee; geen enkele buitenstaander zou het hebben aangezien voor wat het werkelijk was: een geplastificeerd graf. En zo viel ik in slaap, bedenkend dat wellicht het moment was aangebroken om het te gebruiken, niet vanwege een bom of een aanslag, maar door de voorspelbare grillen van een oud hart.

Hij werd de volgende dag om vijf uur 's middags opgenomen. In de loop van die eerste uren beantwoordde mijn vader, in zijn groene schort inmiddels, de vragen van de anesthesist en ondertekende de witte ziekenfondspapieren en de drie gekleurde formulieren van zijn levensverzekering (een verbleekte versie van de Colombiaanse vlag). De hele dinsdag en woensdag praatte hij honderduit. Hij eiste garanties, vroeg om informatie en gaf zelf informatie, vorstelijk gezeten op het matras van zijn hoge

aluminium ziekenhuisbed en tegelijkertijd in de breekbare rol van iemand die minder weet dan de persoon die hij voor zich heeft. Ik bleef die drie nachten bij hem. Ik verzekerde hem keer op keer dat het allemaal goed zou komen. Ik zag op zijn bovenbeen de bloeduitstorting in de vorm van het schiereiland La Guajira en verzekerde hem dat alles goed zou komen. En op donderdag vroeg in de ochtend reden drie mannen en een vrouw hem, na het scheren van zijn borst en benen, naar de operatiezaal op de tweede verdieping, voor het eerst stil en opzichtig naakt onder zijn wegwerpschort. Ik liep met hem mee totdat een zuster, dezelfde die meerdere malen onverholen naar het comateuze geslachtsdeel van de patiënt had gekeken, me vroeg opzij te gaan en met een naar ammoniak geurend schouderklopje hetzelfde zei als wat ik tegen hem had gezegd: ‘Maakt u zich geen zorgen, meneer. Het komt allemaal goed.’ Maar ze voegde eraan toe: ‘Als God het wil.’

Iedereen herkent de naam van mijn vader, niet alleen omdat het dezelfde is als die onder dit boek staat (jawel, mijn vader was zo’n exemplaar van de voorspelbare soort: mensen met een dusdanig vertrouwen in hun eigen succes in het leven dat ze niet bang zijn om hun kinderen hun eigen naam te geven), maar ook omdat Gabriel Santoro de man was geweest die meer dan twintig jaar lang het beroemde college retorica aan het hooggerechtshof had gegeven en degene die in 1988 de toespraak ter gelegenheid van het 450-jarig bestaan van Bogotá had gehouden, die legendarische tekst die zelfs werd vergeleken met de grootste voorbeelden uit de Colombiaanse redekunst, van Bolívar tot Gaitán. ‘Gabriel Santoro, erfgenaam van de Liberale Caudillo’, luidde de titel van een officiële publicatie die niemand leest of kent, maar die mijn vader een van de grootste voldoeningen uit zijn recente leven had gebracht. En het was natuurlijk ook niet niks, want van Gaitán had hij alles geleerd; hij had al zijn toespraken bijgewoond, hij had zijn methodes overgenomen. Hij was bijvoorbeeld vóór zijn twintigste begonnen de korsetten van mijn grootmoeder te dragen om het effect te creëren van de band die Gaitán om zijn middel droeg wanneer hij in het openbaar moest spreken. ‘De band drukte op zijn middenrif,’ legde mijn vader uit in zijn colleges, ‘waardoor zijn

stem dieper, luider en krachtiger klonk. Je kon tweehonderd meter van het podium staan en Gaitán toch perfect verstaan, terwijl hij zonder microfoon of wat dan ook sprak, puur op eigen kracht.’ Zijn uitleg ging vergezeld van gebaren, want mijn vader was een buitengewoon imitator (waar Gaitán echter de wijsvinger van zijn rechterhand naar de hemel ophief, stak mijn vader zijn glanzende stomp in de lucht). ‘Het volk: op het morele herstel van de Republiek! Het volk: op onze overwinning! Het volk: op de nederlaag van de oligarchie!’ Stilte; bedrieglijk vriendelijke vraag van mijn vader: ‘Wie kan mij vertellen waarom deze opeenvolging van zinnen ons raakt, waarin hun kracht gelegen is?’ Een argeloze toehoorder: ‘Ze raakt ons door het achterliggende idee van...’ Mijn vader: ‘Niks ideeën. Ideeën doen er niet toe, die heeft elke bruuat, en dit hier in het bijzonder zijn geen ideeën, maar leuzen. Nee, de opeenvolging raakt en overtuigt ons vanwege de herhaling aan het begin van elke uitroep, iets wat jullie van nu af aan een anafoor zullen noemen, als jullie zo vriendelijk willen zijn. En wie nog eens over ideeën begint, zet ik voor het vuurpeloton.’

Ik ging regelmatig naar die colleges, gewoon omdat ik het leuk vond om hem Gaitán of wie dan ook te zien vertolken (andere min of meer regelmatig terugkerende figuren in zijn poppentheater waren Rojas Pinilla en Lleras Restrepo), en ik raakte er natuurlijk aan gewend om naar hem te kijken, naar zijn postuur van een bokser in ruste, zijn grof gebouwde lichaam – de uitgesproken kaak en jukbeenderen, de imposante rug – dat genoegzaam in zijn kleding stak, zijn wenkbrauwen, die zo lang waren dat ze in zijn ogen kwamen en soms als gescheurde toneelgordijnen over zijn oogleden leken te vegen, en zijn handen, altijd weer die handen. De linker was zo groot en had zulke lange vingers dat hij een voetbal tussen zijn vingertoppen kon klemmen; de rechter was niet meer dan een verschrompelde stomp waaraan alleen nog een stijve duim zat, als een soort handvat. Mijn vader was een jaar of twaalf en zat alleen in het huis van zijn grootouders in Tunja toen er ineens drie mannen met opgerolde broek en kapmessen en een geur van anijsbrandewijn en natte poncho’s om zich heen door het keukenraam naar binnen klommen en ‘Dood aan de Liberale Partij’ schreeuwden. Ze troffen echter niet mijn grootvader aan, die kandidaat was

voor het gouverneurschap van Boyacá en een paar maanden later in Sogamoso in een hinderlaag zou lopen, maar zijn zoon, een jongen die nog in zijn pyjama zat hoewel het al na negenen 's ochtends was. Een van hen rende achter hem aan, zag hem over een hoopje aarde struikelen en verstrikt raken in het hoge gras van het aangrenzende weiland; na een houw met het kapmes liet hij hem voor dood achter. Mijn vader had een hand opgeheven om zich te verweren en het roestige lemmet had er vier vingers afgehakt. María Rosa, de huiskokkin, was ongerust geworden toen hij niet kwam opdagen voor het middageten en had hem uiteindelijk een uur of twee nadat het gebeurd was gevonden, net op tijd om te voorkomen dat hij zou doodbloeden. Maar dit laatste kon mijn vader zich niet herinneren, daarover vertelden ze hem pas later, net als over de koorts en de wartaal – een rare mix van de mensen met de kapmessen en de piraten van Salgari – die hij uitsloeg op het hoogtepunt van zijn ijlkoortsen. Hij moest opnieuw leren schrijven, nu met links, maar verwierf nooit meer de noodzakelijke soepelheid; soms dacht ik, zonder het tegen hem te zeggen, dat zijn mismaakte, losse handschrift, die kinderlijke hoofdletters gevolgd door kleine eskaders van hanenpoten, de enige reden was waarom een man die zijn dagen tussen de boeken van anderen had gesleten, in zijn leven nooit zelf een boek had geschreven. Zijn materiaal bestond uit gesproken en gelezen woorden, nooit uit woorden van zijn eigen hand. Hij voelde zich onbeholpen met een pen en was niet in staat een typemachine te bedienen; schrijven was een memento van zijn invaliditeit, zijn gebrek, zijn schaamte. Als ik hem zijn minder begaafde studenten zag kleineren, als ik zag hoe hij hen ervan langs gaf met zijn harde sarcasme, dacht ik vaak: je neemt wraak. Dit is jouw wraak.

Niets van dit alles leek echter enige consequentie te hebben in de echte wereld, waar mijn vaders succes zich als een roddel verspreidde. Ervaren strafpleiters en advocaten van multinationals, postdoctorale studenten en gepensioneerde rechters begonnen zich aan te melden voor zijn colleges en op een gegeven moment moest deze oude professor in nutteloze kennis en overbodige vaardigheden tussen zijn bureau en zijn boekenkast een soort kitscherige, koloniale plank ophangen waarop zich, achter de opstaande rand met rondbuikige spijltjes, de zilve-

ren schalen, getuigschriften van karton, gewatermerkt papier en imitatieperkament en trofeeën van finerhout met kleurig aluminium beslag, verzamelden. VOOR GABRIEL SANTORO, UIT DANKBAARHEID VOOR TWINTIG JAAR PEDAGOGISCHE ARBEID ... VERKLAART DAT DE HEER GABRIEL SANTORO, VANWEGE ZIJN MAATSCHAPPELIJKE VERDIENSTEN ... HET STADSBESTUUR VAN BOGOTÁ, ALS EERBETOON AAN DE HEER GABRIEL SANTORO ... Daar, in dat soort tempeltje met heilige koeien, sleet de heilige koe die mijn vader was zijn dagen. Ja, die reputatie had hij, daar kwam mijn vader achter toen het stadsbestuur hem belde met de vraag of hij de toespraak wilde verzorgen, dat wil zeggen, met het verzoek of hij gemeenplaatsen wilde afsteken voor verveelde politici. Deze vredelievende professor – zo zullen ze gedacht hebben – zou stilzwijgend invulling geven aan de standaard-procedure voor dit evenement. Mijn vader deed allerm minst wat ze verwachtten.

Hij sprak niet over 1538. Hij sprak niet over onze illustere grondlegger, don Gonzalo Jiménez de Quesada, langs wiens door duiven ondergescheten standbeeld hij altijd liep als hij in café Pasaje een koffie met een scheutje sterkedrank ging drinken. Hij sprak niet over de twaalf huisjes of het plein van 'El Chorro de Quevedo' (de straal van Quevedo), de plek waar de stad was gesticht en waarvan mijn vader naar eigen zeggen de naam niet kon uitspreken zonder het beeld van een urine-rende dichter voor zich te zien. Tegen de Colombiaanse herdenkingstraditie in (dit land dat zo graag altijd alles herdenkt), maakte mijn vader van zijn toespraak geen gepolitiseerde versie van een eerste leesboekje. Hij hield zich niet aan de overeenkomsten; hij pleegde verraad aan de verwachtingen van zo'n tweehonderd politici, vreedzame mannen die zich alleen maar even wilden laten meevoeren door de gruwelijke apathie van het optimisme en daarna vrij wilden zijn om met hun gezin de feestdag van 7 augustus door te brengen. Ik was uiteraard aanwezig. Ik hoorde zijn woorden door de inferieure microfoons snerpen; ik zag de gezichten van de toehoorders en merkte op een gegeven moment dat een aantal van hen stopte met kijken naar de spreker om elkaar aan te kijken: het gelaat onverstoortbaar, de nek stijf, de stropdassen gladgestreken door geringde handen. Later hadden ze allemaal de mond vol van de moed die

je moest hebben om zulke woorden uit te spreken, van zijn akte van diep berouw, van de onverschrokken oprechtheid die in al die zinnen doorklonk – wat voor mijn vader allemaal onbelangrijk was, dat weet ik zeker; hij wilde alleen maar zijn wapens uit het stof halen en zijn beste schoten lossen in aanwezigheid van een selecte groep toehoorders –, maar niemand van hen wist dat zeldzame staaltje van retoriek op zijn waarde te schatten: een dappere inleiding, want hij probeerde niet het publiek op zijn hand te krijgen ('Ik ben hier niet om iets te vieren'), een vertelkunst gebaseerd op confrontatie ('Deze stad is verraden. Hij is bijna een half millennium lang door u verraden'), een stijlvolle conclusie die begon met de voortreffelijkste gemeenplaats uit de klassieke redekunst ('Er is een tijd geweest waarin spreken over deze stad mogelijk was'). En vervolgens dat laatste stuk, dat een goudmijn zou worden voor motto's en citaten in verscheidene officiële publicaties en, net als gevleugelde woorden als 'Ik zal rustig naar mijn graf gaan' of 'Generaal, red het vaderland', in alle kranten werd aangehaald.

Ergens in Plato lezen we: 'Velden en bomen leren mij niets, maar de mensen in een stad wel.' Stedelingen, ik stel u voor van onze stad te leren. Stedelingen, ik stel u voor Bogotá politiek en moreel opnieuw op te bouwen. Met onze vindingrijkheid, ons doorzettingsvermogen, onze wilskracht voor zijn wederopstanding te zorgen. Met zijn vierhonderdvijftig jaar is Bogotá een stad die nog in de kinderschoenen staat. Als we dit vergeten, stedelingen, veroordelen we ons eigen voortbestaan. Onthoud dit, stadgenoten, laat het ons niet vergeten.

Mijn vader sprak zonder blikken of blozen over opnieuw opbouwen en moraal en doorzettingsvermogen omdat hij minder bezig was met wat hij zei dan met de stijlfiguur die hij ervoor gebruikte. Later zou hij opmerken: 'Die laatste zin is belachelijk, maar het is een mooie alexandrijn. Hij staat daar goed, vind je niet?'

De hele toespraak had – volgens mijn stopwatch, zonder het opgewonden applaus mee te tellen – zestien minuten en twintig seconden geduurd, een fractie slechts van die zaterdag 6 augustus-

tus 1988, de dag waarop Bogotá zijn vierhonderdvijftigste verjaardag vierde, de Colombiaanse onafhankelijkheid op één dag na honderdnegenenzestig jaar oud was, het twaalf jaar, zeven maanden en eenentwintig dagen geleden was dat mijn moeder stierf en ik, zevenentwintig jaar, zeven maanden en vier dagen oud, werd overspoeld door een sterk gevoel van onaantastbaarheid omdat alles erop leek te wijzen dat mijn vader en mij, daar waar we stonden, ieder aan het roer van zijn eigen succesvolle leven, nooit wat kon overkomen, omdat de samenzwering der dingen (dat wat we geluk noemen) aan onze kant stond; vanaf nu wachtte ons niet minder dan een hele serie van successen, eindeloze reeksen van hoogdravende hoofdletters: De Trots van onze Vrienden, De Afgunst van onze Vijanden, De Volbrachte Missie. Ik hoef het niet te zeggen, maar ik doe het toch: die voorspellingen zaten er helemaal naast. Ik publiceerde een boek, een onschuldig boek, en niets werd meer wat het geweest was.

Ik weet niet meer op welk moment me duidelijk werd dat Sara Gutermans ervaringen het materiaal zouden worden voor een door mij te schrijven boek of wanneer deze openbaring me ingaf dat het prestigieuze beroep van chroniqueur van de werkelijkheid me op het lijf was geschreven of andersom. (Dat was niet zo. Ik was een van de velen in het vak, dat nooit prestigieus is; ik was een onvervulde belofte, dat subtiele eufemisme.) In het begin, toen ik onderzoek begon te doen naar haar leven, besepte ik dat ik heel weinig over haar wist, maar tegelijkertijd ook dat mijn kennis het normale of voorspelbare oversteeg omdat Sara sinds ik me kon herinneren bij ons aan tafel had gezeten en de anekdotes uit de immer uitvoerige gesprekken met haar me waren bijgebleven. Ik had, tot het moment waarop ik het idee voor mijn project kreeg, nooit van Emmerich gehoord, het Duitse stadje waar Sara was geboren. Haar geboortjaar (1924) leek me al even irrelevant als het jaar waarop ze in Colombia was aangekomen (1938); met de informatie dat haar echtgenoot Colombiaans was en dat haar kinderen en kleinkinderen Colombiaans waren en dat ze de laatste vijftig jaar van haar leven in Colombia had gewoond, kon ik een bibliografisch systeemkaartje volschrijven en de onvermijdelijke tastbaarheid

van de feiten voelen – je kunt een heleboel over iemand zeggen, maar pas op het moment dat je data en plaatsen gaat blootleggen, begint die persoon te bestaan –, maar verder ging hun bruikbaarheid niet. Met data, plaatsen en andere informatie vulden we meerdere vraaggesprekken, die werden gekenmerkt door het gemak waarmee Sara met mij praatte, zonder parabels of omhaal van woorden, alsof ze er haar hele leven op had gewacht om die dingen te vertellen. Ik stelde vragen; zij bekende, meer dan dat ze antwoordde. De gesprekken hadden uiteindelijk nog het meest weg van een gerechtelijk verhoor.

Haar naam was Sara Guterman, ze was geboren in 1924, ze was in 1938 in Colombia aangekomen?

Ja, dat was allemaal juist.

Wat herinnerde ze zich van de laatste periode in Emmerich?

In de eerste plaats een zekere welvaart. Haar familie leefde van een schuurpapierfabriek. En niet zomaar; ze hadden het best breed, zou je kunnen zeggen. Het zou meer dan dertig jaar duren voordat Sara zou beseffen hoe goed ze het hadden door die fabriek. Ze herinnerde zich ook een onbezorgde kindertijd. En later, misschien na de eerste boycot waardoor de fabriek werd getroffen (Sara was nog geen tien jaar oud, maar het had diepe indruk op haar gemaakt dat haar vader nog thuis was toen ze 's ochtends opstond om naar school te gaan), de angst, en een soort fascinatie voor dit nieuwe gevoel.

Hoe was het vertrek uit Duitsland geweest?

Op een avond in oktober 1937 had de telefoniste van het dorp naar haar huis gebeld om te waarschuwen dat hun arrestatie gepland stond voor de volgende dag. Ze bleek dat te hebben opgevangen bij het verbinden van een ander gesprek, precies zoals het was gegaan met het overspel van mevrouw Maier (Sara kon zich de voornaam van de overspelige vrouw niet herinneren). Het gezin vluchtte diezelfde nacht nog via de beroemde weg door de groene grens naar een onderduikadres op het Nederlandse platteland. Daar verbleven ze een aantal weken. Alleen Sara verliet de schuilplaats, om dezelfde weg terug te nemen naar Hagen, waar haar grootouders woonden, en hun te vertellen wat er aan de hand was (de familie meende dat een meisje van dertien makkelijker ongestraft kon reizen). Van de trein die ze nam – het was in die tijd de sneltrein – kon ze zich

nog een bijzonder detail herinneren: ze dronk er bouillon, iets nieuws destijds, en was gefascineerd door het smelten van het blokje, dat je in heet water moest onderdompelen. Ze kreeg een plaats in een compartiment waar iedereen rookte en naast haar kwam een zwarte man zitten die zei dat hij niet rookte, maar altijd plaatsnam waar hij rook zag omdat rokers meer te kletsen hadden en mensen die niet roken vaak de hele reis hun mond niet opendeden.

Was het niet gevaarlijk om Duitsland weer in te reizen?

Ja, ontzettend. Vlak voordat ze arriveerde, had ze ontdekt dat er een jongeman van een jaar of twintig in het aangrenzende compartiment was komen zitten, die haar telkens volgde als ze in de restauratiewagen bouillon ging drinken. Ze was natuurlijk bang dat het iemand van de Gestapo was, want daar was je in die tijd bang voor, en bij aankomst op het station van Hagen stapte ze uit de trein, liep langs de oom die op haar stond te wachten af en vroeg, in plaats van hem te begroeten, in het voorbijgaan waar het toilet was; hij begreep gelukkig wat er aan de hand was en speelde het spelletje mee. Hij vergezelde het meisje naar het einde van het station en liep met haar het toilet in, ondanks het protest van twee vrouwen. Daar vertelde Sara haar oom dat hun gezin veilig was, maar dat haar vader al had besloten om uit Duitsland weg te gaan. Het was voor het eerst dat ze sprak over weggaan. Terwijl haar oom luisterde naar wat ze te vertellen had, stond hij een affiche los te peuteren dat iemand daar had achtergelaten, een reiziger met te veel bagage misschien: MÜNCHENER FASCHING. 300 KÜNSTLERFESTE. Sara vroeg haar oom nog of je moest overstappen als je van Hagen naar München ging of dat er rechtstreekse treinen reden. Haar oom zei niets.

Waarom Colombia?

Vanwege een advertentie. Maanden daarvoor had Sara's vader in de krant een advertentie gezien waarin een kaasfabriek in Duitama (een onbekende stad) in Colombia (een primitief land) te koop stond. Nu het nog kon, dat wil zeggen, nu de wetten hen nog niet tegenhielden, had hij besloten de reis te maken om de fabriek met eigen ogen te zien en was teruggekomen naar Duitsland met de mededeling dat het een bijna ondoenlijke onderneming was, dat het een primitieve fabriek was waar

slechts drie jonge meisjes in dienst waren, maar dat ze toch moesten overwegen de overtocht te maken. En toen het dringend werd, was de afweging snel gemaakt. In januari 1938 kwamen Sara en haar grootmoeder per schip aan in Barranquilla, waar ze wachtten op de rest van de familie; hier hoorden ze de berichten over de jodenvervolging, de arrestatie van vrienden en bekenden, alle dingen waaraan zij ontkomen waren en – wat nog verbazingwekkender leek – in ballingschap aan zouden blijven ontkomen. Twee weken later vlogen ze van Barranquilla naar het vliegveld van Techo (in een tweemotorige Boeing van de SCADTA, zo was haar later verteld, toen ze op haar zestiende of zeventiende vragen begon te stellen om de dagen rond hun aankomst te reconstrueren) en namen vervolgens vanaf station La Sabana de trein die hen bracht naar wat destijds niet meer was dan ‘het kaasdorpje’.

Wat herinnerde ze zich van die reis in de Colombiaanse trein?

Haar tante Rotem, een bijna haarloos oud mens wier autoriteit volgens Sara door haar kaalheid werd aangetast, had de hele reis zitten klagen. De arme vrouw snapte maar niet waarom de eerste klasse in die trein zich in het achterste treinstel bevond; ze snapte maar niet waarom Sara, terwijl ze door een nieuw land reisde, meteen in een boek met hedendaagse kunst dook, een album met transparante vellen dat van haar neef was geweest en per ongeluk tussen de bagage was beland, in plaats van te praten over de bergen en de plantages en de kleur van de rivieren. Het meisje bekeek de reproducties en wist niet dat sommige originelen – dat van Chagall, bijvoorbeeld – niet meer bestonden omdat ze verbrand waren.

Wat waren haar eerste indrukken bij aankomst in Duitama?

Er waren verschillende dingen die ze leuk vond: de modderpoel die zich voor de deur van hun huis vormde, de naam van de kaasfabriek (Corsica, een woord met een Franse smaak dat bovendien de betovering opriep van een zee die zo dicht bij haar geboorteland lag, de Middellandse Zee van de ansichtkaarten), de inkt die in de Goudse kaas werd gedrukt om hem te merken, de kleine plagerijtjes waaraan haar klasgenoten haar de eerste maanden onderwierpen en het feit dat de zusters van Maria Opdracht, die de hardnekkige onwetendheid van het kleine meisje maar niet leken te bevatten, overliepen van vreugde als

ze over dood en herrijzenis, over Goede Vrijdag en de komst van Onze-Lieve-Heer spraken, terwijl ze diepe zuchten van verontwaardiging hadden geslaakt toen ze erachter kwamen dat Sara de dochters van advocaat Barreto, een oude vriend van ex-president Olaya Herrera, had uitgelegd wat besnijdenis inhield.

En zo had ik eind 1987 een paar bladzijden geschreven en ontdekte ik tot mijn verrassing tussen oude papieren het kaartje waarop ik, jaren geleden, een soort stoomcursus schrijven had genoteerd die mijn vader me beroepshalve had gegeven toen hij hoorde dat ik aan mijn scriptie was begonnen. ‘Ten eerste: alles wat goed in het gehoor ligt, doet het goed op papier. Ten tweede: bij twijfel, zie punt één.’ Net zoals ten tijde van mijn scriptie was gebeurd, werkte dat kaartje, dat met een punaise aan de wand voor mijn bureau hing, als een amulet, een talisman tegen de angst.

Op die twee pagina’s stond nog maar een fragment van Sara’s leven; er stond bijvoorbeeld hoe de soldaten haar vader, Peter Guterman, hadden opgesloten; er stond dat die soldaten een gipsen buste tegen de muur kapot hadden gesmeten en met messen de leren zetels hadden opengereten, zonder resultaat, want de identiteitsbewijzen waarnaar ze zochten lagen niet in huis, maar zaten onder het korset van haar moeder gepropt; en acht dagen later, toen Peter Guterman vrijkwam maar geen paspoort meer had, konden ze daarmee de grens oversteken en met auto en al in IJmuiden (een haven in de monding van een kanaal op een paar minuten van Amsterdam) aan boord gaan. Maar het belangrijkste op deze bladzijden was iets anders, het was de bevestiging dat dit allemaal verteld kon worden, de suggestie dat ik degene was die dat kon doen en de belofte van een merkwaardig soort voldoening: vorm geven aan het leven van anderen, hen beroven van hun ervaringen, die altijd warrig en chaotisch zijn, en daar op papier orde in aanbrenge; op een min of meer nette manier de nieuwsgierigheid rechtvaardigen die ik altijd heb gehad naar al wat andermans lichamen afscheiden (van gedachtes tot de menstruatie), een soort innerlijke drang die me ertoe heeft gebracht geheimen te schenden, dingen door te vertellen die me waren toevertrouwd en als een vriend belangstelling te tonen voor mensen terwijl ik ze eigenlijk als een doodordinaire

verslaggever sta te interviewen. Ik heb nooit geweten waar de vriendschap eindigt en de verslaggeving begint.

Met Sara ging het uiteraard niet anders. Ik ondervroeg haar dagenlang en deed dat met zo'n toewijding, of zo'n ziekelijke vasthoudendheid, dat ik mezelf begon op te splitsen: ik leidde het leven van mijn geïnterviewde, een vervanging, een surrogaat, en mijn oorspronkelijke, dagelijkse leven alsof het twee aparte levens waren in plaats van een met een werkelijkheid verweven verhaal. Gefascineerd sloeg ik gade hoe ze haar herinneringen op tastbare plekken opgeborgen had liggen: Sara had mappen vol documenten bewaard, een soort getuigenis van haar aanwezigheid hier op aarde, net zo echt en concreet als een afdak gemaakt van hout uit haar eigen land. Ze had plastic insteekmappen, plastic mappen met flap, kartonnen mappen met en zonder elastiek, pastelkleurige mappen, witte maar smoezelige mappen en zwarte mappen, die daar een vrij pretentieloos, slapend bestaan leidden, maar zeer gewillig klaarstonden om hun rol als tweederangs doos van Pandora te vervullen. 's Avonds, meestal tegen het einde van het gesprek, borg Sara de mappen op, haalde het bandje waarop de laatste uren haar stem was opgenomen uit de recorder, zette een plaat op met Duitse liederen uit de jaren dertig (*Veronika, der Lenz ist da* en ook *Mein kleiner grüner Kaktus*) en nodigde me uit voor een drankje in stilte, terwijl we luisterden naar de oude muziek. Ik koesterde de gedachte dat je van buitenaf, vanuit een appartement waarvan een nieuwsgierige bewoner ons begluurde, het volgende kon zien: een tl-verlichte rechthoek met daarin twee gestalten; een niet onbemiddelde vrouw die de ouderdom nadert en een jongere man, een leerling of een zoon misschien, in elk geval iemand die luistert en eraan gewend is te luisteren. Dat was ik: ik zweeg en luisterde, maar ik was haar zoon niet, ik maakte aantekeningen, want dat was mijn werk. En ik bedacht dat ik later, op het juiste moment, wanneer ze uitverteld zou zijn, wanneer de aantekeningen gemaakt en de documenten gezien en de meningen gehoord zouden zijn, aan het dossier van de zaak, mijn zaak, zou gaan zitten en er orde in zou aanbrengen, was dat niet het enige voorrecht van de kroniekschrijver?

Ergens in die dagen vroeg Sara waarom ik over haar leven wilde schrijven. Ik bedacht dat ik de vraag gemakkelijk had

kunnen ontwijken of zomaar wat had kunnen zeggen, maar dat een aan de waarheid grenzend antwoord voor mij net zo wezenlijk was als het op dat moment voor haar leek te zijn. Ik had kunnen zeggen dat er dingen waren waarvan ik weet moest hebben. Dat bepaalde ervaringen (in mijn land, met mijn mensen, in de tijd waarin ik leefde) me waren ontgaan, vaak omdat ik me met andere, banalere dingen had beziggehouden, en dat ik dat niet meer wilde laten gebeuren. Bewust worden, dat was mijn simpele en tegelijkertijd pretentieuze doel. En denken aan het verleden, iemand dwingen het zich te herinneren, was een manier om dat te bereiken, een krachtmeting met de wet van de entropie, een poging de wanorde in de wereld, die altijd alleen maar naar meer wanorde neigt, een halt toe te roepen, aan banden te leggen, voor één keer te verslaan. Ik had haar dit of een gedeelte hiervan kunnen vertellen; maar ik moet zeggen, en dat pleit voor me, dat ik deze welsprekende leugens vermeed en voor bescheidener leugens koos, of liever gezegd, voor onvolledige waarheden. ‘Ik heb jouw erkenning nodig, Sara,’ zei ik. ‘Ik wil dat je met respect naar me kijkt. Dat is voor mij het belangrijkste in het leven.’ Ik wilde Sara de andere helft van de waarheid geven, haar vertellen over de uitspraak waarmee mijn vader haar eens had beschreven – ‘ze is mijn zuster in de schaduw,’ had hij gezegd, ‘zonder haar had ik geen week overleefd in deze krankzinnige wereld’ –, maar zover kwam ik niet. Sara onderbrak me. ‘Ik begrijp het,’ zei ze. ‘Ik begrijp het helemaal.’ En ik drong niet aan, want het leek me niet meer dan normaal dat de zuster in de schaduw aan een half woord genoeg had om alles te begrijpen; maar op een systeemkaartje schreef ik: ‘Deeltitel: “De zuster in de schaduw”.’ Ik heb hem nooit gebruikt omdat mijn vader in de interviews noch in het boek zelf werd genoemd, ondanks het feit dat hij – tenminste, zo leek het – een belangrijke rol had gespeeld tijdens Sara Gutermans ballingschap.

Ik publiceerde *Een leven in ballingschap* in november 1988, drie maanden na de beroemde toespraak van mijn vader. Hieronder volgt het eerste hoofdstuk uit het boek. De titel was een leeg regeltje van drie woorden in grote cursiefletters, drie woorden die in de loop der jaren gevuld zijn geraakt en die nu, terwijl ik dit schrijf, dreigen over te lopen: *Hotel Nueva Europa*.

Het eerste wat Peter Guterman deed toen hij in Duitama aankwam, was het huis schilderen en er een tweede verdieping bovenop zetten. Daar lagen, met een smalle overloop ertussen, zijn werkkamer en zijn slaapkamer, precies zoals vroeger in hun huis in Emmerich. Hij had het altijd fijn gevonden om zijn werk en zijn gezin in de buurt te hebben; bovendien leek de gedachte om een nieuw leven te beginnen op een oude plek hem van weinig respect getuigen voor het geluk dat hij had gehad. Daarom was hij gaan verbouwen. Ondertussen raadden de andere Duitsers uit Tunja en Sogamoso hem in alle toonaarden af om al te veel te doen aan een huis dat niet van hemzelf was.

‘Zodra het is opgeknapt,’ zeiden ze, ‘komt de eigenaar het opeisen. Je moet voorzichtig zijn hier, want die Colombianen zijn een stel oplichters.’

En zo ging het: de eigenaar eiste het huis op; hij kwam met een fictieve koper op de proppen en verontschuldigde zich nauwelijks voor de overlast. De familie Guterman, die nog geen zes maanden in Colombia was, moest alweer verhuizen. Maar toen kwam de eerste meevaller. Er werd in die dagen iets gevierd in Tunja en het wemelde van de belangrijke mensen in de stad. Een Zwitser, een zakenman uit Bern die onderhandelingen voerde over de vestiging van farmaceutische laboratoria in Colombia, was met het gezin bevriend geraakt en kwam op een dag om een uur of tien onaangekondigd langs.

‘Ik heb een tolk nodig,’ zei hij tegen Peter Guterman. ‘Het gaat om meer dan een belangrijke bespreking. Het is een kwestie van leven of dood.’

Meneer Guterman kon niets beters bedenken dan zijn eigen dochter aan te bieden, de enige in het gezin die Spaans sprak en het bovendien ook verstond. Sara moest de Zwitser gehoorzamen. Ze wist heel goed dat de wil van een volwassene, van een volwassene die bevriend was met haar vader, wet was voor een tiener als zij. Aan de andere kant voelde ze zich altijd onzeker in dit soort situaties: ze had zich sinds hun aankomst

nooit op haar gemak gevoeld bij de ongeschreven regels van het gastland. Deze man was een Europeaan, net als zij. In hoeverre veranderden zijn gewoontes na het oversteken van de Atlantische Oceaan? Moest ze hem begroeten zoals ze dat in Emmerich zou hebben gedaan? Maar deze man had haar in Emmerich niet eens aangekeken. Sara was niet vergeten hoe er de afgelopen jaren soms op haar was neergekeken en wat er in het gezicht van niet-joden gebeurde wanneer ze het over haar vader hadden.

Ze arriveerde voor de lunch. De man voor wie ze de woorden van de Zwitser in het Spaans moest vertalen, bleek president Eduardo Santos te zijn, van wie bekend was dat hij een vriend was van de Duitse gemeenschap; en daar stond Santos, voor wie Sara's vader zoveel respect had, de jonge tolk de hand te drukken om haar te feliciteren met haar goede Spaans. 'Vanaf dat moment voelde ik me voorgoed betrokken bij de Liberale Partij,' zou Sara jaren later op een hoog, ironisch toontje zeggen. 'Zo ben ik altijd geweest. Drie standaardzinnnetjes en ik ben om.' Ze tolkte tijdens een twee uur durende lunch (en was nog eens twee uur later de inhoud van de woorden die ze had vertaald voorgoed vergeten) en vertelde Santos aan het einde over hun verhuizing.

'We zijn het moe om steeds van huis te veranderen,' zei ze. 'Het is alsof je bij toerbeurt leeft.'

'Dan beginnen jullie toch een hotel,' zei Santos. 'Dan zijn jullie zelf degenen die anderen het huis uit zetten.'

Maar zo simpel kon het niet zijn. Buitenlanders mochten zonder toestemming vooraf al geen ander beroep meer uitoefenen dan het beroep dat ze bij aankomst in het land hadden opgegeven. Sara attendeerde de president daarop.

'O, maakt u zich daarover maar geen zorgen,' was het antwoord. 'Ik zorg wel voor de vergunningen.'

Een jaar later was de kaasfabriek met ruime winst verkocht en openden ze in Duitama Hotel Pension Nueva Europa. Voor een hotel waarvan de opening werd bijgewoond door de president van de republiek (zo dacht

iedereen) móést wel een succesvolle toekomst in het verschiet liggen.

Sara's vader had het zijn eigen naam willen geven, Hotel Pension Guterman, maar zijn compagnons attendeerden hem erop dat een joodse achternaam als de zijne op dat moment de slechtste manier was om een zaak te beginnen. Amper een paar maanden daarvoor had een taxibedrijf in Bogotá zeven joodse vluchtelingen als chauffeur in dienst genomen; de taxichauffeurs van Bogotá hadden uitgebreid actie tegen hen gevoerd, en overal, in de winkeltalages in het centrum, op de ramen van de taxi's en hier en daar die van een tram, waren affiches te zien met het opschrift: WIJ STEUNEN DE CHAUFFEURS IN HUN ACTIE TEGEN DE POLEN. Dat was het eerste bericht waaruit bleek dat het nieuwe leven niet makkelijker zou worden dan het vorige. Toen ze hoorden wat er met de taxichauffeurs was gebeurd, was de verslagenheid van vader Guterman zo groot dat zijn gezin het ergste vreesde. (Een van zijn vrienden had zich immers al verhangen in zijn huis in Bonn, kort na de pogrom van 1938.) Peter Guterman sprak met argwaan over de nationaliteit die hij door de publieke opinie kreeg toegedicht: het had hem jaren gekost om te wennen aan het verlies van het Duitse staatsburgerschap, alsof het een voorwerp was dat per ongeluk was zoekgeraakt, een sleutel die uit zijn broekzak was gevallen. Hij klaagde niet, maar ontwikkelde de gewoonte om de statistieken uit te knippen die regelmatig in de binnenpagina's van de Bogotaanse dagbladen verschenen: 'Haven: Buenaventura. Stoomschip: Bodegraven. Joden: 49. Verdeling: Duitse (33), Oostenrijkse (10), Joegoslavische (3), Tjechoslowaakse (1).' In zijn knipselmap kwamen Finse stoomschepen voor, zoals de *Vindlon*, en Spaanse, zoals de *Santa María*. Peter Guterman hield die berichten bij alsof een deel van zijn eigen familie met die stoomschepen arriveerde. Maar Sara wist dat de knipsels eerder spoedtelegrammen waren dan familieberichtjes, een heuse aanklacht tegen het onbehagen dat de nieuwkomers onder de plaatse-

lijke bevolking teweegbrachten. Waar het om gaat, is dat hierdoor de naam van het hotel uiteindelijk gerechtvaardigd was. Peter Gutermans compagnons waren Colombianen; het woord 'Europa' klonk hun als een drielettergreepig wondermiddel in de oren. In een brief die later deel zou gaan uitmaken van de familiegeschiedenis, van de anekdoteverzameling waarmee alle tantes en grootmoeders ter wereld familie-etentjes volpraten alsof ze hun nageslacht er zuiver bloed mee doorgeven, had haar vader geschreven: 'Ik snap niet wat jullie zo boeiend vinden aan de naam van een koe.' En ze lazen de brief en lachten; en telkens als ze hem opnieuw lazen, lagen ze weer dubbel, een hele tijd lang.

Hotel Nueva Europa was gevestigd in een van die koloniale panden die sinds de onafhankelijkheid kloosters waren geweest en later in handen kwamen van seminaries of religieuze ordes die er vrij weinig onderhoud aan pleegden. Het waren altijd dezelfde gebouwen: ze hadden allemaal een binnenplaats met in het midden een standbeeld van de stichter van de orde of een of andere heilige. In het toekomstige hotel stond het standbeeld van Bartolomé de las Casas op deze centrale plek, maar zodra de kans zich voordeed, moest de broeder plaatsmaken voor een stenen fontein. De fontein van Nueva Europa was zo groot dat een mens er gestrekt in kon liggen – in de jaren dat het hotel heeft bestaan, heeft menig dronkaard dat ook gedaan – en het water nam de smaak van het steen en het mos op de wanden aan. In het begin had het vol kleine visjes gezeten, sluiersaarten en goudvissen; later met munten die in de loop van de tijd begonnen te roesten. Maar vóór de visjes had er niets in gezeten, slechts een bassin met water waar 's ochtends zo veel vogels naartoe kwamen dat ze met een bezem verjaagd moesten worden omdat niet alle gasten ervan hielden. En de gasten moesten het goed hebben, het hotel was niet goedkoop. Peter Guterman rekende twee peso vijftig per dag inclusief vijf maaltijden, terwijl het Regis, een ander hotel in die tijd in dezelfde buurt, een peso minder vroeg. Maar

Nueva Europa zat altijd vol, voornamelijk met politici en buitenlanders. Jorge Eliécer Gaitán (wiens hartstochtelijke afkeer van vogels trouwens net zo diep zat als zijn passie voor het spreken) en Miguel López Pumarejo behoorden tot hun trouwste gasten. Lucas Caballero, alias Klim, was politicus noch buitenlander, maar kwam naar het hotel wanneer hij maar kon. Voordat hij zijn reis begon, stuurde hij altijd hetzelfde telegram, woord voor woord.

aankomst komende donderdag stop
graag kamer zonder opblaasgeval stop

Het opblaasgeval waar Klim het over had, was het donzen dekbed, waar hij niet van hield. Hij had liever zwaar wollen beddengoed, van die dekens die stof aantrekken en waar allergische mensen van moeten niezen. Peter Guterman liet zijn kamer gereedmaken met deze instructies, in het Duits en zo dwingend dat de kamermeisjes, meisjes uit Sogamoso en Duitama, zelfs een aantal basiswoorden hadden geleerd. Herrpeter, zo noemden ze hem. Jawel, Herrpeter. Nu meteen, Herrpeter. Meneer Guterman, die zelf een ziekelijke perfectionist was, had begrip voor de grillen van zijn meest gewaardeerde gasten en schikte zich ernaar. (Wanneer hij Gaitán verwachtte, liet hij een vogelverschrikker tussen de dakpannen van het pand plaatsen, hoewel dat wat hem betreft brak met de folkloristische stijl van de daken.) Sara moest continu als tolk en bemiddelaarster optreden, want het Spaans kostte haar vader vanaf het begin verschrikkelijk veel moeite en hij kreeg het nooit fatsoenlijk onder de knie; aangezien hij ook nog eens een man was die gewend was aan onmogelijk hoge efficiëntiemaatstaven, verloor hij heel vaak zijn geduld en brulde dan als een gekooide tijger, waarna de kamermeisjes de hele avond in tranen waren. Peter Guterman was geen nerveuze man, maar het maakte hem nerveus te zien dat de president, de presidentskandidaten, de belangrijkste journalisten van de hoofdstad vochten om

zijn hotelkamers. Sara, die in de loop van de tijd beter was gaan aanvoelen hoe haar nieuwe land in elkaar zat, probeerde haar vader uit te leggen dat juist die mensen nerveus waren, dat dit een land was waar een man het voor het zeggen heeft omdat hij van het noordelijk halfrond komt; dat voor de helft van zijn gasten, blaaskaken en arrivisten, het verblijf in het hotel een soort verblijf in het buitenland was. Dat was ook zo: een kamer in het hotel van de familie Guterman was voor de meerderheid van die pedante creolen de enige gelegenheid om wat van de wereld te zien, de enige belangrijke rol die ze in hun futiele theaterstukje konden spelen.

Hotel Nueva Europa was immers vooral een verzamelpunt voor buitenlanders. Noord-Amerikanen, Spanjaarden, Duitsers, Italianen, mensen uit alle windstreken. Colombia, dat nooit een immigrantenland was geweest, leek dat op dat moment en op die plek wel te zijn. Er waren immigranten die aan het begin van de eeuw waren gekomen voor het geld, omdat ze hadden gehoord dat in die Zuid-Amerikaanse landen alles nog openlag; er waren er die gevlucht waren voor de Eerste Wereldoorlog, voornamelijk Duitsers die over de hele wereld verspreid waren geraakt in een poging de kost te verdienen, omdat dat in hun eigen land niet meer mogelijk was; er waren joden. Dit bleek dus niet meer en niet minder dan een land van ontsnapt te zijn. En dat hele achtervolgde land had zijn intrek genomen in Hotel Pension Nueva Europa, alsof het een heuse Kamer van Afgevaardigden van de ontheemde wereld betrof, een Universeel Museum van de *Auswanderer*; en soms voelde dat ook echt zo, want de gasten kwamen elke namiddag beneden in de lounge om op de radio naar het nieuws over de oorlog te luisteren. Er waren natuurlijk confrontaties en woordenwisselingen, maar het liep nooit uit de hand, want Peter Guterman zorgde er al heel snel voor dat de mensen de politiek bij de receptie achterlieten. Zo zei hij het ook; iedereen onthield het, want het was een van de weinige dingen die de hoteleigenaar vloeiend had leren uitspreken. *‘Bitte,*

jij moet politiek bij de receptie achterlaten,' zei hij tegen arriverende gasten voordat ze ook maar de tijd hadden gehad om hun koffers af te geven en zich in te schrijven, en de mensen aanvaardden de overeenkomst, want een voorlopig bestand was voor iedereen prettiger dan telkens wanneer je beneden ging eten op de vuist te gaan met je tafelbuur. Maar misschien ging het hem daar niet om. Misschien was het wel zo dat daar, in dat hotel aan de andere kant van de wereld, mensen aan tafel gingen die in hun eigen land bij de receptie een steen door de ruit zouden gooien. Wat bond hen? Waardoor werd de genadeloze haat, die verpakt in nieuwsberichten uit een ander leven Nueva Europa bereikte, geneutraliseerd?

In die eerste jaren was de oorlog iets waar je via de radio over hoorde, een drama dat zich ver van je bed afspeelde. 'Pas daarna kwamen de zwarte lijsten, hotels die veranderden in luxe gevangenissen,' zegt Sara, daarmee doelend op de concentratiekampen voor onderdanen van de asmogendheden. 'Ja, dat gebeurde pas later. Pas later kwam de oorlog van overzee hier de huiskamers binnen. We waren zo naïef, we dachten dat we veilig waren. Iedereen kan dat bevestigen. Iedereen kan het zich nog heel goed herinneren: het was in die tijd heel moeilijk om Duitser te zijn.' In het hotel van de familie Guterman gebeurden dingen waardoor families verscheurd raakten, levens overhoop werden gehaald, de toekomst van mensen verwoest werd; maar dit alles werd pas veel later zichtbaar, toen er tijd was verstreken en de verwoeste toekomst en overhoopgehaalde levens voelbaar werden. Het was overal hetzelfde, in Bogotá, in Cúcuta, in Barranquilla, in onbetekenende dorpjes als Santander de Quilichao; er waren echter plekken die als zwarte gaten de chaos aantrokken, het slechtste wat iemand in zich had absorbeerden. Het hotel van de familie Guterman was er zo een, vooral gedurende een bepaalde periode. 'De gedachte eraan alleen al is verdrietig,' zegt Sara Guterman nu, terwijl ze de gebeurtenissen van vijfenveertig jaar geleden in herinnering roept. 'Zo'n mooie plek, zo geliefd bij de men-

sen, en dan gebeuren er zulke verschrikkelijke dingen.’
Wat waren dat dan voor dingen? ‘Net als in de Bijbel.
Kinderen tegen hun ouders, vaders tegen hun kinderen,
de ene broer tegen de andere.’

Het gebruik van woorden als ‘Auswanderer’ of ‘zwarte lijsten’ zou uiteraard om een hypotheekgarantie moeten vragen van degene die ze opschrijft. Woorden op krediet: het boek stond er vol mee. Nu weet ik dat, maar destijds was het amper een vermoeden. Op manuscript hadden die bladzijden er zo vreedzaam en neutraal uitgezien dat ik nooit had gedacht dat ze het iemand lastig konden maken, laat staan dat ze ruzies konden uitlokken; de gedrukte, gebonden versie was daarentegen een soort molo-tovcocktail die midden in huize Santoro terecht zou komen.